

# Info, mis teeb võimutuks. Kuid mitte võimetuks



MARJU HIMMA  
RiTo peatoimetaja

Eesti ei ole sõjas. Ei ole, sest konventsionaalsele kineetilise sõja mõistele meie olukord ei vasta. Ometi kogeme pidevalt rünnakuid – olgu nendeks elutähtsate taristu lõhkumine, ajakirjanike ja poliitikutete autoakende sissepeksmine, küberrünnakud või valeinfokampaaniad. Me pole sõjas, kuid rünnaku all. Rünnakud, mis teevad võimutuks, loovad siiski taju, et mingis vormis sõda käib.

Inforuum on muutunud. Info ökosüsteem on muutunud, nihkumas stabiilsusest määramatusesse.

Ökosüsteem on keeruline ja tasakaalus olev süsteem, kus iga komponent – nii elus kui eluta – mängib olulist rolli. Kõik osad on omavahel seotud ning mõjutavad üksteise olemasolu ja toimimist. Ökosüsteemi stabiilsus sõltub selle mitmekesisusest, toimivast ainete ringlusest ja keskkonnatingimuste tasakaalust. See kirjeldus on meile tuttav bioloogiatunnist. Kuidas on aga ühiskonnaõpetuse ja meediaõpetuse tundidega? Neis ei räägitud ökosüsteemist, milles meie inforuum toimib. Polnud tarvidust. Aga nüüd on.

Räägime sellest siis siin. Ökosüsteemid on biotilised ja abiotilised komponendid. Biotilised ehk elus on kõik inimesed, kuid nad jagunevad (sarnaselt bioloogiaga) produktentideks, konsumentideks ja lagundajateks.

**Produtsendid** toodavad sisu, kuid erinevalt bioloogiast, loovad nad seda hea- või omatahtlikult. See on juba suur erinevus bioloogiast. **Heatahtlikud** loovad ja levitavad infot, mis võiks olla kasulik teistele. **Omatahtlikud** – ja ma ei kasuta siin mõistet pahatahtlikud, sest alati ei toodeta infot halval eesmärgil – loovad ja levitavad infot, pidades silmas isiklikku kasu või teiste kahjustamist.

**Konsumendid** on tarbijad, infoökosüsteemis info kasutajad. Jällegi inimesed, kuid info kasutamine on nende jaoks väga erinev alates teadmiseks võtmisest kuni igapäevaelus kasutamiseni. See on see osa, millega ühiskonnas tegeleb näiteks meediakirjaoskus, kus on suur roll ka strateegilisel kommunikatsioonil.

**Lagundajad** on erinevas vormis info töötlejad ja vahendajad. Siin on pilt kirju, sest infot töötleb iga inimene, lugedes uudiseid või võttes aluseks uuringuid ja raporteid, et teha oma isiklikke ja tööelulisi otsuseid. Teisisõnu, infoökosüsteemis on lagundajad tavainimesed, ajakirjanikud, poliitikud ja poliitikakujundajad, õpetajad jpt. Kõik me oleme lagundajad. Lagundajatel on väga suur roll, sest nende kaudu info teisele, n-ö muutub aineseks, mida kõik teised – produktentidest teiste lagundajateni – kasutavad.

Nii nagu bioloogilistes ökosüsteemides määravad keskkonnatingimused ja liikidevahelised suhted süsteemi tasakaalu ja arengu, kujundavad ka infoökosüsteemi dünaamikat mitmesugused struktuurid ja sotsiaalsed tegurid. Erinevalt bioloogiast ei jagune need looduslikeks ja inimtekkelisteks, vaid **tehnilisteks** (mis on samuti

inimtekkeline) ja **inimlikeks** ehk inimestest ja nende süsteemsetest struktuuridest sõltuvateks. Lihtsamalt öeldes, infoökosüsteemis on tehnilised (näiteks platvormid, taristu, meediasüsteemid) ja inimlikud tegurid (riikide ja riiklikud huvid, mõjutamine, informeerimine, info- ja meediapädevus, sotsiaalsus, rüanded).

Nii nagu bioloogilises ökosüsteemis, on ka infoökosüsteemis kõik komponendid omavahelises sõltuvussuhtes. Energia ehk **ressursside voog**, ainetes ehk **infotüüpide ringlus**, **tasakaal** ehk mitmekesisuse olemasolu ja **vastastikune mõju** ehk heatahtlike ja omatahtlike toimijate võimekus tegutseda.

Me oleme kaua elanud inforuumis, kus komponentide ja toimijate omavaheline sõltuvus on olnud paigas või vähemalt ei ole see inimesi kahjustanud. See inforuum on muutunud.

Muutuste nihet tuleb vaadata kogu infoökosüsteemi kontekstis, mitte mõõta ja mõjutada pelgalt üksikkomponentide muutusi. Ainult nii on võimalik saavutada infovastupidavus ühiskonnas tervikuna.

Te hoiate käes RiTo numbrit, mille fookusesse valisime infomanipulatsioonid ja hübriidsõja, kuna need iseloomustavad meie infoökosüsteemi praegust seisut. Siia kogutud artiklid aitavad mõtestada infoökosüsteemi toimimist komponentide, sõltuvussuhte ja tegurite tasandil.

RiTo autorid mõtestavad infomanipulatsioonid ja hübriidsõda oma pädevusest lähtuvalt.

Hübriidsõja ekspert Henrik Praks toob lagundajatele soovituselt, et Venemaa hübriidrännakute tõrjumiseks ei piisa pelgalt ühiskondade kriisikindluse suurendamisest. Vaja on kiirelt omistada rännak konkreetsele produtsendile ja tõhustada karistusmeetmeid, mis muudavad agressiooni kulukaks ja ebatõhusaks. See eeldab usutavaid, võimetega toetatud signaale ja valmisolekut realselt reageerida, et agressor tajuks oma tegude tagajärgi.

Holger Mölder ja Vladimir Sazonov uurivad hübriidsõjas kasutatavaid

narratiive. Nad toonitavad infoökosüsteemi inimlike tegurite puhul, et varajane mõjuoperatsioonide tuvastamine ja faktipõhine kommunikatsioon aitavad vähendada nende mõju ja tugevdada ühiskonna vastupanuvõimet. Eesti strateegiline vastutegevus peaks olema ühendav, mitte vastandav, vältides eskalatsiooni ja toetudes konkreetsetele tegudele, mitte üldistele narratiividele.

Tallinna Ülikooli politoloogia magistrant Oleksii Shpak käsitleb peamiselt propaganda- ja desinformatsiooniohte 2025. aasta kohalike valimiste kontekstis. Ta toob riskidena välja sotsiaalmeedia, tehisarvu, tumeda valgustuse ja noorte polariseerumise. Shpak rõhutab, et Eesti suudab neid ohte edukalt tõrjuda, võttes eeskujuks näiteks Rootsi kogemuse.

Meediapädevus on osa inimlikest teguritest, mis mõjutavad infoökosüsteemi, kuid selle fookuses on ennekõike konsumendid. Meediapädevuse uurijad ja koolitajad Maria Murumaa-Mengel ja Inger Klesment rõhutavad, et tõhusaks vastupanuks vajame ulatuslikku meediapädevuse arendamist, tugevat kodanikuühiskonda ning rahvusvahelist koostööd. Seda põhjusel, et info- ja kommunikatsioonivaldkond mõjutab otseselt meie demokraatia ja riigi püsijäämist. Infovastupidavuse saavutamise eeldab infoökosüsteemi erinevate komponentide ja mõjutegurite vastastikmõju terviklikku mõistmist ja arvestamist. See on osa laiapindsest riigikaitsest.

RiTo kolleegiumi soovitusel püüame igasse numbris lisada artikli, millest saaksid kasulikke teadmisi kõik, koolilastest poliitikuteni. 51. numbris annab infopädevuse ja allikakriitilisuse soovitusel Eesti Rahvusraamatukogu juhtivspetsialist Kristiina Kaju.

Me pole kineetilises sõjas, kuid oleme olukorras, kus nihked infoökosüsteemis loovad sõjalaadse olukorra, selle, mida nimetame hübriidsõjaks. Nii nagu bioloogiaski, jäävad ka inforuumis ellu need, kes kohanevad ja määramatusest stabiilsuse loomisega välja tulevad.